

MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI
O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETINING
JIZZAX FILIALI

**ZAMONAVIY INNOVATSION
TADQIQOTLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI
VA RIVOJLANISH
TENDENSIYALARI:
YECHIMLAR VA ISTIQBOLLAR
RESPUBLIKA ILMIY-TEXNIK
ANJUMAN MATERIALLARI
TO'PLAMI**

**15-16-MAY
2026-YIL**

**Google
Scholar**

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY
UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI**

**ZAMONAVIY INNOVATSION TADQIQOTLARNING DOLZARB
MUAMMOLARI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI: YECHIMLAR
VA ISTIQBOLLAR**

*mavzusidagi Respublika ilmiy-texnik anjuman materiallari to‘plami
(2026-yil 15-16-may)*

JIZZAX-2026

O'quv jarayoniga ta'siri (Akademik o'zlashtirish)

-Diqqatni jamlay olmaslik: Bola dars davomida o'qituvchining tushuntirishiga e'tibor bera olmaydi, tez charchaydi va chalg'iydi, bu esa yangi mavzuni tushunmaslikka olib keladi.

-Vazifalarni oxiriga yetkazmaslik: Uy vazifalarini yoki sinf ishlarini oxirigacha bajarmaydi, ko'p xatolarga yo'l qo'yadi (e'tiborsizlik tufayli).

-Unutuvchanlik: O'quv qurollarini uyda qoldirish, topshiriqlarni esdan chiqarish tez-tez kuzatiladi.

-Tashkilotchilikning pastligi: O'z vaqtini to'g'ri taqsimlay olmaydi, darsga tayyorlanish jarayonini rejalashtira olmaydi. [4]

Xulosa. Diqqat yetishmasligi va giperaktivlik sindromi bilan og'rigan bolalar, to'g'ri pedagogik va psixologik yordam ko'rsatilganda, o'quv faoliyatida yaxshi natijalarga erishishlari mumkin. Erta tashxis va korreksion ishlar o'zlashtirishdagi muammolarni kamaytiradi. Diqqat yetishmasligi va giperaktivlik bolalar o'zlashtirishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Erta diagnostika, psixologik yordam va pedagogik qo'llab-quvvatlash orqali bunday bolalarning ta'lim samaradorligini oshirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Жмуров В. А. „Гиперактивность“, Большая энциклопедия по психиатрии, 2-е изд.
2. Barkley R.A. Attention-Deficit Hyperactivity Disorder. — New York: Guilford Press, 2015. — 45–78-betlar.
3. Шабалов Н. П. „F90. Синдром дефицита внимания с гиперактивностью“, Справочник педиатра, 3 изд, Питер, 2013 — 357 bet..
4. Masharipov Y. Bolalar psixologiyasi. — Toshkent: Tafakkur, 2018. — 90–112-betlar.
5. “Работа с детьми с синдромом дефицита внимания и гиперактивности от дошкольного до подросткового возраста на разных уровнях получения образования” методические рекомендации, Москва 2017.
6. Z. Ibodullayev. Tibbiyot psixologiyasi. Darslik., 3-nashr., T.; 2019., 494b.
7. Ibodullayev ensiklopediyasi., 2022 y;

OTA – ONA TARBIYASI VA OILAVIY MUHITNING BOLALAR XULQIGA TA'SIRI

To'ychiyev Abdulla Baxtiyor o'g'li - O'zMU Jizzax filiali 2 – bosqich magistranti
abdullatuychiyev076@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi ota – ona tarbiya uslublarining (avtoritativ, avtoritar, ruxsat beruvchi va befarq) bolalar va o'smirlarning hissiy barqarorligi, o'z – o'zini baholashi hamda ijtimoiy ko'nikmalariga ta'siri tahlil qilinadi. Iliqlik va qat'iylik

o'lovlar o'rtasidagi muvozanatning ahamiyati, ijtimoiy – iqtisodiy omillarning tarbiya samaradorligiga ta'siri va madaniy kontekstlarning farqlanishi ko'rib chiqiladi. Avtoritativ tarbiya uslubining bolalar psixologik farovonligiga ko'p qirrali ijobiy ta'siri asoslanadi.

Kalit so'zlar: ota – ona tarbiyasi, tarbiya uslublari, avtoritativ yondashuv, oilaviy muhit, bolalar xulq – atvori, ijtimoiy moslashuv, hissiy barqarorlik, o'z – o'zini baholash, iliqlik va qat'iylik, ijtimoiy qadriyatlar.

Bolalarning xulq – atvori, hissiy barqarorligi va ijtimoiy ko'nikmalari ularning oilaviy muhitiga va ota – ona tarbiyasiga bevosita bog'liq. Oiladagi iliq muhit, ota – onaning e'tibori va qo'llab – quvvatlashi, shuningdek, tarbiyaviy yondashuvi bolaning ijtimoiy va hissiy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi (Darling & Steinberg, 1993). Shu bois, tarbiya uslubi va oilaviy sharoit bolalar xulqining shakllanishida eng asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, zamonaviy jamiyatda oilaviy muhit tobora murakkablashib bormoqda: ijtimoiy – iqtisodiy bosimlar, madaniy o'zgarishlar va raqamli texnologiyalarning ta'siri ota – onaning tarbiyaviy yondashuvlariga yangicha talablar qo'ymoqda. Ushbu tezisda tarbiya uslublarning tasnifi, iliqlik – qat'iylik muvozanati va bolalar psixologik farovonligiga ta'siri ko'rib chiqiladi.

Baumrind ota – ona tarbiyasini uchta asosiy uslubga bo'ladi: avtoritativ, avtoritar va ruxsat beruvchi. Keyinchalik Maccoby va Martin (1983) bu tasnifni kengaytirib, to'rtinchi – befarq (e'tiborsiz) uslubni ajratdi. Ushbu uslublar iliqlik va qat'iylik kabi ikki o'lcham asosida farqlanadi.

Tarixiy jihatdan, Watson (1928) ota – onalarga farzandlarini qat'iy tartib orqali tarbiyalashni tavsiya qilgan – bu avtoritar tarbiyaning ilk nazariy asosi bo'ldi. Keyinroq Steinberg (2001) iliqlik va qat'iylikning uyg'unlashuvi – avtoritativ yondashuv – farzandlar farovonligi uchun eng maqbul ekanligini isbotladi. Hozirgi raqamli davr tadqiqotlari esa ota – ona iliqligining yetarli ekanligini, qat'iy nazorat har doim zarur emasligini ko'rsatmoqda [4].

1 – jadval. Tarbiya uslublarning tavsifi va bolalarga ta'siri

Tarbiya uslubi	Iliqlik	Qat'iylik	Bolalarga ta'siri
Avtoritativ	Yuqori	Yuqori	Mustaqillik, yuqori o'zini baholash, ijtimoiy ko'nikmalar, akademik muvaffaqiyat
Avtoritar	Past	Yuqori	Ijtimoiy izolyatsiya, impulsivlik, tashvish va ruhiy bosim
Ruxsat beruvchi	Yuqori	Past	Tartibsizlik, ijtimoiy moslashuv qiyinchiliklari
Befarq	Past	Past	Na intizom, na emotsional barqarorlik shakllanmaydi

Avtoritativ ota – ona iliq muloqot bilan birga aniq qoidalarni belgilaydi, bolaga mustaqillik va javobgarlikni o'rgatadi. Bu tarbiya uslubi bolalarda o'zini tutish, muammolarni hal qilish va ijtimoiy moslashuvni yaxshilaydi (Spera, 2005). Avtoritar tarbiya esa qat'iy nazorat va hissiy sovuqlik bilan ajralib, bolalarda tashvish, ruhiy bosim va xulqiy qiyinchiliklarni kuchaytirishi mumkin. Ruxsat beruvchi tarbiya chegarasiz erkinlik berish bilan tavsiflanib, tartibsizlik va ijtimoiy qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin (Maccoby & Martin, 1983).

O'smirlarning o'z – o'zini baholash darajasi ota – onaning tarbiyaviy yondashuvi bilan chambarchas bog'liq. Ota – ona tomonidan qo'llaniladigan tarbiya uslublari farzandning jamiyatdagi qadriyatlarni qanchalik chuqur o'zlashtirishini belgilaydi [3,4,7]. Qadriyatlarni ichki motiv sifatida qabul qilish shaxsning xulq – atvorini tashqi bosimdan emas, balki o'z vijdoni va e'tiqodidan kelib chiqqan holda boshqarishini anglatadi (Grusec & Goodnow, 1994).

Ota – onaning mehribon va muloqotga ochiq bo'lishi ijtimoiylashuv jarayonining muhim shartidir. Bunday sharoitda ulg'aygan o'smirlarda rahmdillik, empatiya kabi sifatlar faol rivojlanadi [2,13]. Ijtimoiy qadriyatlarning shakllanishi Schwartz nazariyasi asosida o'lchanadi: boshqalarga yordam berish, hurmat, an'anaga rioya qilish va xavfsizlik kabi qadriyatlarga ichki ahamiyat berish darajasi baholanadi.

Iliq muloqot, ota – onaning hissiy qo'llab – quvvatlashi va oilaviy barqarorlik bolalarda ijtimoiy ko'nikmalarni, o'zini baholashni va stressga qarshi chidamlilikni rivojlantiradi (Chao, 1994). Oilaning ijtimoiy – iqtisodiy holati va ota – onaning ta'lim darajasi ham tarbiya samaradorligini belgilaydi. Past daromad va ta'limga ega oilalarda bolalarda xulqiy muammolar ko'proq uchraydi, ammo avtoritativ tarbiya bu salbiy ta'sirlarni yumshatishi mumkin (Pinquart, 2017) [17].

Kollektivistik jamiyatlarda qat'iylik oilaviy tartib va xavfsizlik nuqtai nazaridan ijobiy baholanishi mumkin, individualistik jamiyatlarda esa ilqlik va tushuntirish asosida tarbiyalash ko'proq samarali hisoblanadi. Shunga qaramay, barcha madaniyatlarda ota – onaning mehribonligi va farzandi bilan samimiy muloqoti psixologik farovonlikning universal asosi sifatida tan olinadi.

Ushbu tadqiqot farzand tarbiyasida ijobiy rivojlanishni faqat muammoli xulqlarning yo'qligi bilan emas, balki shaxsning ichki salohiyatining boyishi bilan baholaydi. Ijtimoiylashuv jarayoni o'smirning o'zini nazorat qilish qobiliyatini shakllantirish bilan birga uning shaxsiy 'men'ini ham rivojlantirishi zarur [5,6,15]. Ota – onalar farzandga o'zini qadrlashni anglatadigan ijobiy 'men' obrazini bera oladi [1].

Ota – ona tarbiyasi va oilaviy muhit bolalarning xulq – atvori, hissiy barqarorligi va ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantirishda asosiy omil sanaladi. Iliq, qo'llab – quvvatlovchi va muloqotga ochiq oilalarda ulg'aygan farzandlar o'zini qadrlash, muammolarni hal etish va ijtimoiy me'yorlarga rioya qilish kabi ko'nikmalarni tabiiy ravishda egallaydi.

Avtoritativ tarbiya uslubi – ilqlik va me'yoriy nazoratni uyg'unlashtiruvchi yondashuv – bolalarning ijtimoiy, hissiy va xulqiy rivojlanishi uchun eng samarali model ekanligi turli madaniy muhitlardagi tadqiqotlar bilan tasdiqlangan. Ijtimoiy – iqtisodiy cheklovlarga qaramay, samarali tarbiyaviy yondashuvlar salbiy ta'sirlarni yumshatishi mumkin.

Oilaviy va tarbiyaviy qo'llab – quvvatlash dasturlari, ota – onalarni avtoritativ tarbiya ko'nikmalari bilan ta'minlash bolalarning kelajakdagi muvaffaqiyatini oshirishga yordam beradi. Farzandning fikrini tinglash, unga mas'uliyatni bosqichma – bosqich o'rgatish va oilaviy iliqlikni ta'minlash – sog'lom shaxs shakllanishining asosiy shartidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Андреева Г.М. Социальная психология. – М.: Аспект Пресс, 2010. – 368 с.
2. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. – М.: Наука, 2001. – 328 с.
3. Liu J., Chen X., Lewis G. (2011). Childhood internalizing behaviour: analysis and implications. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 18(10), 884 – 894.
4. Reitz E., Deković M., Meijer A.M. (2006). Relations between parenting and externalizing and internalizing problem behaviour in early adolescence. *Journal of Adolescence*, 29(3), 419 – 436.
5. Granger D.A., Kivlighan K.T. (2003). Integrating Biological, Behavioral, and Social Levels of Analysis in Early Child Development. *Child Development*, 74(4), 1058 – 1063.
6. Maitre L., Julvez J., López – Vicente M., et al. (2021). Early – life environmental exposure determinants of child behavior in Europe. *Environment International*, 153, 106523.
7. Wu P., Robinson C.C., Yang C., Hart C.H., et al. (2002). Similarities and differences in mothers' parenting of preschoolers in China and the United States. *International Journal of Behavioral Development*, 26(6), 481 – 491.
8. Kuppens S., Ceulemans E. (2019). Parenting Styles: A Closer Look at a Well – Known Concept. *Journal of Child and Family Studies*, 28(1), 168 – 181.
9. Ren L., Pope Edwards C. (2015). Pathways of influence: Chinese parents' expectations, parenting styles, and child social competence. *Early Child Development and Care*, 185(4), 614 – 630.
10. Grusec J.E. (1992). Social Learning Theory and Developmental Psychology. *Developmental Psychology*, 28(5), 776 – 786.
11. Chen Y., Haines J., Charlton B.M., VanderWeele T.J. (2019). Positive parenting improves multiple aspects of health and well – being in young adulthood. *Nature Human Behaviour*, 3, 684 – 691.
12. Gavidia – Payne S., Denny B., Davis K., et al. (2015). Parental resilience: A neglected construct in resilience research. *Clinical Psychologist*, 19(3), 111 – 121.
13. Fu Y. (2013). Can Parenting Styles and Dimensions Questionnaire (PSDQ) be used in China? *Psychology*, 4(6), 535 – 540.
14. Rosino M. (2016). ABC – X Model of Family Stress and Coping. *Encyclopedia of Family Studies*. John Wiley & Sons, 1 – 6.